

„DVASIOS PAKILIMO DIENOS“: LIETUVOS VALSTYBĖS ŠVENČIŲ TRANSFORMACIJOS 1918–1940 METAIS

DR. VILMA AKMENYTĖ-RUZGIENĖ

*Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija
Office of the Seimas of the Republic of Lithuania
Informacijos ir komunikacijos departamentas
Parlamentarizmo istorinės atminties skyrius
Gedimino g. 53, LT-01109 Vilnius
El. paštas vilma.ruzgiene@lrs.lt*

Santrauka

Straipsnyje apžvelgiama 1918–1940 metų Lietuvos valstybės švenčių istorija. Pristatomi valstybės šventės reglamentavę 1918–1940 metų Lietuvos Respublikos teisės aktai, kurių analizė atskleidžia XX a. ketvirtame dešimtmetyje vykusią Lietuvos valstybės švenčių transformaciją. 1918–1940 metų Lietuvos valstybės švenčių reglamentavimo istorija parodo Lietuvos politinės minties raidą, kaip pakitus politinėms aplinkybėms buvo bandoma pakeisti valstybės švenčių reikšmę ir jas pritaikyti politinio režimo reikmėms. Labiausiai transformuota buvo Gegužės 15-osios šventė – XX a. trečiame dešimtmetyje, kol dirbo Seimas, švęsta kaip Steigiamojo Seimo susirinkimo diena, XX a. ketvirtame dešimtmetyje tapo kariuomenės ir visuomenės susiartinimo diena.

Reikšminiai žodžiai: valstybės šventė; Vasario 16-oji; Gegužės 15-oji; Rugsėjo 8-oji; Respublikos Prezidentas; Steigiamasis Seimas.

Įvadas

Valstybės šventės yra skirtos svarbiems tautos įvykiams paminėti arba tautai reikšmingoms asmenybėms pagerbti. Greta nepriklausomybės paskelbimo ir krašto išlaisvinimo, valstybės įkūrėjo, pasižymėjusio valstybės vadovo ar kitų veikėjų gimimo, mirties kalendorinių datų yra minimos darbo ar padėkos (derliaus) dienos, religinės šventės, kurios gali įgauti ir pagrindinės šventės prasmę. Sudėtinga XX a. Lietuvos istorija koregavo atmintinų dienų sąrašus. Kai kurias 1918–1940 metų Lietuvos Respublikos atmintinas dienas minime ir šiandien, tačiau kitas – jau primiršome. Pavyzdžiui, 1918–1940 metų Lietuvos piliečiai nebūtų atsakę į klausimą, kodėl reikia minėti Liepos 6-ąją, tačiau XX a. ketvirto dešimtmečio laikinosios sostinės Kauno gyventojai būtų žinoję, kas prisimenama Rugsėjo 8-ąją (būtų paaiškinę, kad tai ne vien religinė šventė, bet ir Vytauto Didžiojo atminimo įprasminimas), o šiandien Vytautą Didįjį labiau prisimename Liepos 15-ąją – Žalgirio mūšio dieną.

Nepaisant visų peripetijų, pagrindinė 1918–1940 metų Lietuvos valstybės šventė buvo Vasario 16-oji – Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo diena, iki XX a. ketvirto dešimtmečio iškilmingai buvo minima Gegužės 15-oji – Steigiamojo Seimo susirinkimo diena (XX a. ketvirtame dešimtmetyje ši šventė buvo drastiškai transformuota), XX a. ketvirtame dešimtmetyje pradėta švęsti Rugsėjo 8-oji – Vytauto Didžiojo neįvykusio karūnavimo diena, taip pat Lapkričio 23-ioji – kariuomenės atkūrimo diena. Anuomet Lietuva susidūrė su iššūkiais dėl Lietuvos valstybės teritorinio vientisumo, klausimas dėl Klaipėdos krašto ir Vilniaus krašto integralumo buvo nuolatinėje Lietuvos politikų ir diplomatų darbotvarkėje, diskursą dėl šių teritorijų priklausymo Lietuvai nuolat palaikė visuomenė. Todėl, nors nebuvo įtrauktos į Lietuvos valstybės teisės aktus, reglamentavusius valstybės švenčių klausimus, tačiau ne mažiau įspūdingai buvo minimos šios

dienos: Sausio 15-oji – Klaipėdos prijungimo prie Lietuvos diena ir Spalio 9-oji – „gedulo dėl Vilniaus diena“.

Lietuvos valstybės švenčių tema yra aktuali minint Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmetį. Dar 1918 metais Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras Petras Klimas pabrėžė: „Su išskilmėmis mes visuomet pasivėliname: ateina proga ir praeina, o mes vis neprisirengę.“¹ Paradoksalu, kad švenčiant Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmetį visas dėmesys yra sukoncentruotas vien tik į Vasario 16-osios minėjimą, Gegužės 15-oji pamirštama, o juk 2020 m. gegužės 15-ąją minėsime moderniojo Lietuvos Respublikos parlamentarizmo šimtmetį. Vasario 16-oji be Gegužės 15-osios ir Gegužės 15-oji be Vasario 16-osios neatskleidžia viso modernios Lietuvos valstybės tapsmo. Keista, kad XX a. ketvirtame dešimtmetyje vykę politiniai pokyčiai, lėmę Lietuvos Respublikos Prezidento iškilimą virš kitų politinių valstybės institucijų, iš šiandienos piliečių sąmonės ištrynė Steigiamojo Seimo reikšmę. O juk 1920 m. gegužės 15 d. susirinkęs Steigiamasis Seimas įgyvendino 1918 m. vasario 16-osios Lietuvos Nepriklausomybės Akto priesakus – proklamavo Lietuvos nepriklausomybę ir priėmė pirmąją nuolatinę, demokratinę Lietuvos Valstybės Konstituciją. Vertėtų priminti, kad demokratiškai išrinkta Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba 1990 m. kovo 11 d. paskelbė aktą „Dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo“, kuris skelbia: „Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, reikšdama Tautos valią, nutaria ir iškilmingai skelbia, kad yra atstatomas 1940 metais svetimos jėgos panaikintas Lietuvos Valstybės suvereninių galių vykdymas, ir nuo šiol Lietuva vėl yra nepriklausoma valstybė. Lietuvos Tarybos 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Aktas ir 1920 m. gegužės 15 d. Steigiamojo Seimo rezoliucija dėl atstatytos Lietuvos demokratinės vals-

¹ Dokumentas Nr. 40, Lietuvos Tarybos 1918 m. balandžio 25–27 d. posėdžių protokolai, VIII sesija, antras posėdis, [19]18.V.25, *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės atkūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*, sudarė Eidintas A., Lopata R., Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017, p. 404.

tybės niekada nebuvo nustoję teisinės galios ir yra Lietuvos Valstybės konstitucinis pamatas.⁴² Taip šios trys Lietuvos valstybingumui svarbios šventės – Vasario 16-oji, Gegužės 15-oji ir Kovo 11-oji – pasakoja ir įprasmina nuoseklų Lietuvos valstybės raidos kelią. Tad, kaip kito 1918–1940 metų Lietuvos Respublikos atmintinų dienų sąrašas ir kodėl kito?

1. Teisės aktų, 1918–1940 metais reglamentavusių Lietuvos valstybės šventes, apžvalga

1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Nepriklausomybės Aktas buvo svarbus žingsnis kuriant Lietuvos valstybę ir telkiant pilietinę visuomenę, tačiau šis aktas neužbaigė Lietuvos valstybės sukūrimo proceso, Lietuva įžengė į realaus Lietuvos valstybės kūrimo laikotarpį, kurį turėjo užbaigti demokratiškai visų piliečių išrinktas Steigiamasis Seimas. 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Nepriklausomybės Aktas skelbė: „Lietuvos Taryba, kaipo vienintelė lietuvių tautos atstovybė, remdamos pripažintąja tautų apsisprendimo teise ir lietuvių Vilniaus konferencijos nutarimu rugsėjo m. 18–23 d. 1917 metais, skelbia atstatanti nepriklausomą, demokratiniiais pamatais sutvarkytą Lietuvos valstybę su sostine Vilniuje <...> Lietuvos valstybės pamatus ir jos santykius su kitomis valstybėmis privalo galutinai nustatyti kiek galima greičiau sušauktas Steigiamasis Seimas, demokratiniu būdu visų jos gyventojų išrinktas.“⁴³ Tai buvo Lietuvos valstybės institucijų kūrimo laikas. Pirmą kartą Lietuvos istorijoje buvo sudarytas Ministrų kabinetas (1918 m. lapkričio 11 d., Vilniuje) ir išrinktas Lietuvos Valstybės Prezidentas (1919 m. balandžio 4 d. Kaune, pareigas pradėjęs eiti po priesaikos 1919 m. balandžio 6 d.). Per šį laikotarpį Lietuvos valstybę

² Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos aktas „Dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo“, *Teisės aktų registras*, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.12C754906DE4> [žiūrėta 2018-02-28].

³ Lietuvos Taryba skelbia Lietuvos nepriklausomybę, *Lietuvos aidas*. 1918-02-19.

teko įtvirtinti įstatymu ir apginti ginklu bei diplomatinėmis priemonėmis, o svarbiausia – suburti piliečių bendruomenę. Ši piliečių bendruomenė išrinko Steigiamąjį Seimą, 1920 m. gegužės 15 d. susirinkęs laikinojoje sostinėje Kaune jis proklamavo Lietuvos nepriklausomybę ir Lietuvą paskelbė demokratine respublika, o 1922 m. rugpjūčio 1 d. priėmė Lietuvos Valstybės Konstituciją ir taip įgyvendino 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Nepriklausomybės Akto priesakus⁴.

Ši valstybės kūrimosi raida buvos reikšminga sprendžiant, kurioms datoms ir sukaktims būtina priskirti valstybės šventės statusą. Valstybės šventės statusą lemia valstybės teisės aktai, tačiau datos įrašymas į teisės aktą nebūtinai reiškia, kad būtent ši data ir bus iškilmingai švenčiama. Be to, teisės aktai dažniausiai reglamentavo darbo santykius per šventes ir poilsio dienomis. Tačiau turime pavyzdžių, kad susiklosčius aplinkybėms ne mažiau iškilmingai buvo minėti tie įvykiai ir tos sukaktys, kurių nerasime 1918–1940 metų Lietuvos valstybės teisės aktuose, reglamentavusiuose valstybės šventes.

Kyla klausimas, kada buvo susirūpinta valstybės švenčių reglamentavimu, kaip valstybės šventę apibūdino pagrindinis teisės aktas – Lietuvos Valstybės Konstitucija. 1918–1940 metais Lietuvos valstybėje galiojo trys laikinosios ir trys nuolatinės Konstitucijos. Jose valstybės šventėms skiriamas nevienodas dėmesys. Nei Lietuvos Valstybės Tarybos 1918 m. lapkričio 2 d. priimtuose Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos Pamatiniuose Dėsniuose, nei Lietuvos Valstybės Tarybos 1919 m. balandžio 4 d. priimtuose, pakoreguotuose Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos Pamatiniuose Dėsniuose, nei Steigiamojo Seimo 1920 m. birželio 10 d. priimtoje Laikinojoje Lietuvos Valstybės Konstitucijoje⁵ apie

⁴ Akmenytė-Ruzgienė, V.; Mačiukas, Ž. Parodos „Vieni iš daugelio: 1918 m. vasario 16-osios Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarai – valstybės kūrėjai“ įvadas. Parodą parengė – Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Parlamentarizmo istorinės atminties skyrius. Paroda eksponuota Seime 2018 m. vasario 9 d. – kovo 5 dieną.

⁵ Laikinoji Lietuvos Valstybės Konstitucija. *Laikinosios Vyriausybės žinios*. 1920-06-12, Nr. 37–407.

valstybės šventės nekalbama. Įdomu, kad valstybės šventės pirmą kartą paminėtos tik 1922 m. rugpjūčio 1 d. Steigiamojo Seimo priimtoje pirmojoje nuolatinėje Lietuvos Valstybės Konstitucijoje. Šios Konstitucijos dešimtojo skyriaus (reglamentavusio „Tikybės ir kulto dalykus“) 86 paragrafas skelbė: „Sekmadienius ir kitas Valstybės pripažintas šventes įstatymai saugoja, kaip poilsio ir dvasios pakilimo dienas.“⁶ Panaši formuluotė atkartota ir 1928 m. gegužės 15 d. Lietuvos Respublikos Prezidento paskelbtoje Lietuvos Valstybės Konstitucijoje, kurios skyriaus, taip pat reglamentavusio „Tikybės ir kulto dalykus“, 87 paragrafas skelbė: „Sekmadienius ir kitas valstybės pripažintas šventes įstatymai saugoja.“⁷ Daug plačiau ir detaliau valstybės šventės apibūdintos 1938 m. gegužės 12 d. Lietuvos Konstitucijoje, kurioje valstybės šventėms skirti net du straipsniai – 9-asis ir 10-asis. Pirmą kartą Konstitucijoje buvo įvardytos konkrečios valstybės šventės: „vasario šešioliktoji – Lietuvos Nepriklausomybės atstatymui minėti; rugsėjo aštuntoji – Senosios Lietuvos Didingai Praeičiai minėti“⁸, o kitame straipsnyje buvo detalizuota: „Valstybės šventės, sekmadieniai ir kitos Valstybės pripažįstamos šventės yra poilsio ir dvasinio pakilimo dienos. Šventėse gali būti dirbama įstatymu nustatytais atvejais.“⁹

Būtų klaidinga manyti, kad tik Konstitucija apibrėžė Lietuvos valstybės švenčių statusą. Kaip matyti iš konstitucijose vartotos formuluotės „valstybės pripažintos šventės“, švenčių sąrašas turėjo būti užfiksuotas kituose teisės aktuose. Kada ir kuriuose teisės aktuose buvo įvardytos valstybės šventės?

Pirmųjų valstybės švenčių įvardijimo našta teko Ministrų kabinetui. 1919 m. balandžio 30 d. Lietuvos Valstybės Ministrų kabinetas pri-

⁶ Lietuvos Valstybės Konstitucija (Steigiamojo Seimo priimta 1922 m. rugpjūčio 1 d.), *Vyriausybės Žinios*. 1922, Nr. 100-799.

⁷ Lietuvos Valstybės Konstitucija, *Vyriausybės Žinios*. 1928, Nr. 275-1778.

⁸ *Ten pat*. 1938, Nr. 608-4271.

⁹ *Ten pat*.

ėmė įsakymą „Dėl gegužės pirmosios paskelbimo šventės diena“. Tai pirmasis teisės aktas, kuris buvo skirtas konkrečiai šventinei dienai. Įsakymas skelbė: „Gegužės pirmoji diena – darbo žmonių ir tautų solidarumo šventė.“¹⁰ Įsakymas reglamentavo darbo tvarką tą dieną visoje pramonės ir prekybos įstaigose, žemės ir miškų ūkiuose, valstybės įstaigose ir mokyklose. Buvo konstatuota, kad tą dieną gyventojai turi teisę nekliudomai švęsti. Pirmasis įstatymas, kuriame kalbama apie šventes, buvo priimtas 1919 m. lapkričio 30 d., tai Darbo dienos ilgumo įstatymas¹¹. Jame kalbama apie sekmadienius ir „didesnes tradicines šventes“ nedetalizuojant, kokios tai šventės: „Sekmadieniais ir didesnėmis tradicinėmis šventėmis darbininkams turi būti duota poilsio.“¹² Iš esmės šis įstatymas reglamentavo darbo santykius pramonės įstaigose.

Platesnės apimties įsakymą, reglamentavusį nedarbo dienas valstybės įstaigose, Ministrų kabinetas priėmė tik 1920 m. rugsėjo 8 dieną¹³. Jame buvo įvardyta devyniolika švenčių dienų. Jos buvo suskirstytos į „Valstybės šventes“, „Bažnytinės šventes“, taip pat „Valstybinių įstaigų nedarbamas dienas“. Tai pirmasis teisės aktas, kuriame buvo aiškiai įvardytos valstybės šventės. Valstybės šventės statusas buvo priskirtas dviem dienoms – Vasario 16-ajai ir Gegužės 1-ajai: „1. Vasario 16 d. – Nepriklausomos Lietuvos Valstybės paskelbimo diena; 2. Gegužės 1 d. — Darbo žmonių solidarumo šventė.“¹⁴ Įdomu, kad šiame įsakyme „Nauji Metai, sausio 1 d.“¹⁵ buvo priskirta prie bažnytinių švenčių. Pabrėžtina, kad šis įsakymas buvo taikomas tik

¹⁰ Įsakymas (Dėl gegužės pirmosios paskelbimo šventės diena), priimtas 1919 m. balandžio 30 d., *Laikinosios Vyrųvaldybės žinios*. 1919-05-08, Nr. 6.

¹¹ Darbo dienos ilgumo įstatymas (priimtas 1919 m. lapkričio 30 d.), *Laikinosios Vyrųvaldybės žinios*. 1919-12-17, Nr. 17.

¹² *Ten pat.*

¹³ Iš Ministerių kabineto, Nedarbomos metų dienos (priimta 1920 m. rugsėjo 8 d.), *Lietuva*. 1920-09-11, p. 1.

¹⁴ *Ten pat.*

¹⁵ *Ten pat.*

valstybės įstaigų tarnautojams ir darbuotojams. Iš naujo prie šventinių dienų klausimo buvo grįžta po ketverių metų.

1924 m. lapkričio 18 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Švenčių ir poilsio įstatymą, jis įsigaliojo 1925 m. vasario 2 dieną¹⁶. Šiame įstatyme buvo išvardyta dvidešimt švenčių ir nedarbo dienų, iš jų tik kelios nereliginės, apskritai, įstatyme atsisakyta grupavimo į valstybės ir religines šventes. Mūsų temai aktualios, nereliginės šventės buvo šios pirmajame paragrafe išvardytos švenčių dienos: „1. Nauji Metai – sausio mėnesio 1 diena <...> 3. Vasario mėnesio 16 diena – Lietuvos nepriklausomybės šventė <...>“¹⁷ ir antrajame paragrafe nurodytos, valstybės įstaigose nedarbo dienomis laikytos švenčių dienos: „4. Gegužės mėnesio pirma diena <...> 5. Valstybės Konstitucijos priėmimo diena [rugpjūčio 1 d. – V. A.-R. *pastaba*] <...>“¹⁸. Vos paskelbtą šį įstatymą teko koreguoti – 1925 m. gegužės 5 d. Lietuvos Respublikos Seimas jį įtraukė „Gegužės mėnesio 15 dieną“¹⁹. Kaip tik 1925-ais sukako penkeri metai, kai 1920 m. gegužės 15-ąją Kaune susirinkęs Steigiamasis Seimas proklamavo Lietuvos nepriklausomybę. Kiek pavėluotai, bet laiku ši Lietuvos valstybingumui svarbi data buvo įtraukta į atmintinų dienų sąrašą.

Deja, 1925 metų švenčių įstatymui nebuvo lemta ilgai galioti. Pakitus politinėms aplinkybėms, po 1926 m. gruodžio 17 d. valstybės perversmo, išryškėjus Prezidento ir Seimo institucijų priešpriešai (to rezultatas – 1927 m. balandžio 12 d. Lietuvos Respublikos Prezidento paleistas Seimas, jo rinkimų data taip ir nebuvo paskelbta), naujasis prezidentinis režimas susidūrė su būtinybe persvarstyti atmintinų dienų sąrašą, todėl 1930 m. gegužės 14 d. Lietuvos Respublikos Pre-

¹⁶ Švenčių ir poilsio įstatymas (priimtas 1924 m. lapkričio 18 d.), *Vyriausybės žinios*. 1925-02-02, Nr. 181-1236.

¹⁷ *Ten pat.*

¹⁸ *Ten pat.*

¹⁹ Švenčių ir poilsio įstatymo pakeitimas (priimtas 1925 m. gegužės 5 d.), *Vyriausybės žinios*. 1925-05-09, Nr. 191-1299.

zidentas paskelbė naują Švenčių ir poilsio įstatymą²⁰. Palyginti su ankstesniuoju, šis įstatymas turėjo reikšmingų korekcijų. Jame buvo išvardyta tik šešiolika švenčių dienų. Iš mūsų temai aktualių švenčių liko šios: „1. Nauji Metai – sausio m. 1 d. <...> 3. Lietuvos Nepriklausomybės šventė – vasario m. 16 d. <...> 8. Tautos šventė – rugsėjo m. 8 d. <...>“²¹. Po daugiau nei trijų mėnesių Vidaus reikalų ministerija išleido taisyklės šiam įstatymui vykdyti²² ir jose minėtas šventes suskirstė į valstybės ir religines šventes: „a) valstybinės šventės: Nauji metai – sausio mėn. 1 d., Lietuvos Nepriklausomybės šventė – vasario mėn. 16 d. ir Tautos šventė – rugsėjo mėn. 8 d.; b) bažnytinės šventės: Trys Karaliai – sausio m. 6 d., Šeštinės – Kristaus Dangun žengimas. Dievo Kūno šventė, Šv. Apaštalo Petro ir Povilo diena – birželio m. 29 d., Šv. Marijos Dievo Motinos Dangun ėmimo – rugpjūčio 15 d., Visų Šventųjų – lapkričio m. 1 d., Šv. Marijos Nekalto Prasidėjimo – gruodžio m. 8 d. ir Kalėdų 1 d.“²³. Šiame įstatyme ir jo vykdyimo taisyklėse neliko dviejų labai svarbių atmintų dienų: Gegužės 15-osios – Steigiamojo Seimo susirinkimo dienos ir Rugpjūčio 1-osios – Lietuvos Valstybės Konstitucijos priėmimo ir paskelbimo dienos. Taip pat jame neliko ir Gegužės 1-osios dienos, tačiau iš religinių dienų sąrašo į valstybės dienų statusą buvo perkelta Rugsėjo 8-oji. Ši valstybės švenčių sąrašą galutinai įtvirtino 1938 metų Lietuvos Konstitucija, kurioje, kaip minėjome anksčiau, valstybės šventėmis įvardytos tik dvi dienos: Vasario 16-oji ir Rugsėjo 8-oji. Šioje vietoje reikėtų paminėti, kad Rugsėjo 8-oji, kaip religinė šventė „Šv. Marijos gimimo – rugsėjo mėnesio 8 diena“, į Švenčių ir poilsio įstatymą buvo įtraukta dar 1924 metais²⁴.

²⁰ Švenčių ir poilsio įstatymas, *Vyriausybės žinios*. 1930-05-14, Nr. 328-2247.

²¹ *Ten pat.*

²² Švenčių ir poilsio įstatymui vykdyti taisyklės, *Vyriausybės žinios*. 1930-09-02, Nr. 336-2312.

²³ *Ten pat.*

²⁴ Švenčių ir poilsio įstatymas (priimtas 1924 m. lapkričio 18 d.), *Vyriausybės žinios*. 1925-02-02, Nr. 181-1236.

Vertėtų prisiminti, kad Švenčių ir poilsio įstatymas reglamentavo darbo santykius per valstybės ir religines šventes, tai yra draudė dirbti įstatyme nurodytomis dienomis (pvz.: buvo draudžiama prekyba, žemės ir miškų ūkio, kirpyklų, statybų darbai ir kt., taip pat drausta prekyba svaigiaisiais gėrimais, privalėjo būti uždarytos: „Valgyklos, kavinės, arbatinės, duonos kepyklos ir parduotuvės, įvairios maisto produktų krautuvės, vaisinių gėrimų parduotuvės“), o tose ūkio srityse, kuriose darbą nutraukti buvo neįmanoma ar neišvengiama, buvo reglamentuotos kompensacijos už darbą per šventes²⁵. Įdomu, kad šiuose įstatymuose yra daug draudimų, tačiau nėra raginimo, paskatinimo švęsti šventes.

2. Ką pasakoja valstybės švenčių istorija

Trumpai apžvelgus valstybės šventes reglamentavusius teisės aktus ryškėja tendencija, atskleidžianti ano meto Lietuvos politinės minties raidą – ryškėja nutolimas nuo 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Nepriklausomybės Akte deklaruotų demokratijos ir parlamentarizmo vertybių.

Jeigu į šiuos teisės aktus pažvelgtume chronologiškai, pamatytume, kad į valstybės švenčių sąrašą labai anksti pateko Gegužės 1-oji – dar 1919 metais²⁶. Steigiamojo Seimo (1920–1922 m.) posėdžiuose kildavo didžiulių diskusijų dėl Gegužės 1-osios šventimo, tiksliau, dėl tą dieną vykdavusių susirėmimų ir Lietuvos valstybei nelajalių piliečių demonstracijų. Ministrų kabineto nariai turėdavo atsakinėti į Seimo narių interpelijas dėl Gegužės 1-ąją vykusių provokacijų,

²⁵ *Ten pat*; Švenčių ir poilsio įstatymui vykdyti instrukcija, *Vyriausybės žinios*. 1925-03-12, Nr. 185-1257; Švenčių ir poilsio įstatymas, *Vyriausybės žinios*. 1930-05-14, Nr. 328-2247; Švenčių ir poilsio įstatymui vykdyti taisyklės, *Vyriausybės žinios*. 1930-09-02, Nr. 336-2312.

²⁶ Įsakymas (Dėl gegužės pirmosios paskelbimo šventės diena) (priimtas 1919 m. balandžio 30 d.), *Laikinosios Vyriausybės žinios*. 1919-05-08, Nr. 6.

susirėmimų ir suėmimų²⁷. Steigiamojo Seimo narys Vytautas Bičiūnas apibendrina: „Gegužės 1 diena yra mūsų valstybėje pripažinta darbininkų šventė; tiktai gaila, kad šiemet [1921 m. – V. A.-R. *pastaba*] ji buvo panaudota visokios rūšies provokacijom ir tos provokacijos iš šventės padarė maišatį, sutrukdė pačią šventę ir netiktai nedavė galimybės darbininkam pasidžiaugti, bet davė progos Seimui dėl tos dienos įvykių išgirsti interpeliaciją. Toji šventė būtų pasisekusi, jei nebūtų čia pasipynę priešvalstybiniai gaivalai ir nebūtų pasisengę daryti viešas eisenas. Teisybė, eisenos yra geru daiktu, jei jos turi išvaizdą ne demonstracijos, bet manifestacijos. Bet jei daroma tik demonstracija, tai reikia skaityti, kad demonstruojama prieš pajėgą, šiuo atveju, prieš esamą valdžią ir tvarką Lietuvoj.“²⁸ Ir nors Steigiamojo Seimo narys, 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras Steponas Kairys mėgino argumentuoti, kad Gegužės 1-ąją įtvirtindama kaip Lietuvos valstybės šventę: „Laikinoji Valdžia suprato tą didelę reikšmę ir tą moralinę pagalbą, kurią jai suteikė Europos proletariatas, padėdamas mūsų kraštui susikurti nepriklausomai valstybei <...> Laikinoji Valdžia aiškiai žinojo, kad ta šventė — gegužės 1 d. buvo lyg ir atsilyginimas, nors ir formalinis, už suteiktą proletariato pagalbą iš vienos pusės; iš kitos pusės atsilyginimas Lietuvos proletariatui už jo dalyvavimą toje pasiliosavimo kovoje žymiausiomis jėgomis“²⁹,

²⁷ Interpeliacija Krašto Apsaugos Ministeriui, *Steigiamojo Seimo darbai*. 1921 m. gegužės mėn. 18 dieną. | I Sesijos = 93 posėdis; „Dėl trukdymo švęsti gegužės 1 dieną Ministerių Kabinetai interpeliacijos priėmimas“, *Steigiamojo Seimo darbai*. 1921 m. gegužės mėn. 20 d. | I Sesijos = 94 posėdis; Dėl areštų ir mušimų, įvykusių įvairiose Lietuvos vietose, Krašto Apsaugos Ministeriui interpeliacijos skubotumo svarstymas, *Steigiamojo Seimo darbai*. 1921 m. gegužės mėn. 24 d. | I Sesijos = 95 posėdis; Ministerių Kabineto atsakymas į interpeliaciją, *Steigiamojo Seimo darbai*. 1921 m. gegužės mėn. 31 d. | I Sesijos – 98-is posėdis; Ministerių Kabineto atsakymas į socialdemokratų frakcijos interpeliaciją dėliai trukdymo švęsti gegužės 1 dieną (tęsinys), *Steigiamojo Seimo darbai*. 1921 m. birželio mėn. 1 d. | I Sesijos – 99-is posėdis.

²⁸ Interpeliacija Krašto Apsaugos Ministeriui, *Steigiamojo Seimo darbai*. 1921 m. gegužės mėn. 18 dieną. | I Sesijos = 93 posėdis.

²⁹ *Ten pat*.

tačiau turėjo pripažinti, kad ši šventė buvo pasmerkta nuolatiniais skandalams. Nors ir kildavo daug kontroversijų, Gegužės 1-oji Lietuvos valstybės švenčių sąrašė išbuvo iki 1930-ųjų. Tais metais priimtoje „Švenčių ir poilsio dienų redakcijoje“ valstybės šventėmis pripažintų dienų sąrašė Gegužės 1-osios nebeliko.

Tačiau mūsų temai svarbi yra kitų valstybės švenčių transformacija, kuri atskleidžia politinės minties raidą ir pasikėsinimą į pilietinės bendruomenės atmintį. Tai Vasario 16-osios, Gegužės 15-osios, Rugsėjo 1-osios ir Rugsėjo 8-osios atsiradimo valstybės švenčių sąrašė, išnykimo ir transformacijos istorija.

1925 metais Švenčių ir poilsio įstatymas, be Sausio 1-osios ir Gegužės 1-osios, pripažino šias valstybės šventes [švenčių pavadinimai palikti autentiški, taip, kaip jie buvo įrašyti teisės aktuose, skliausteliuose – paaiškinimas – V. A.-R. *pastaba*]: „Vasario mėnesio 16 diena – Lietuvos nepriklausomybės šventė“, „Gegužės mėnesio 15 diena“ [Steigiamojo Seimo susirinkimo ir Nepriklausomybės proklamavimo diena – V. A.-R. *pastaba*], „Valstybės Konstitucijos priėmimo diena“ [rugsėjo 1 d. – V. A.-R. *pastaba*]. Galime teigti, kad šiame įstatyme buvo įtvirtintos trys svarbiausios Lietuvos valstybės šventės, kurios sukūrė pasakojimą ir atskleidė Lietuvos valstybės esmę, tai yra: 1918 m. vasario 16-ąją Vilniuje paskelbta Lietuvos valstybės nepriklausomybė – atkurta Lietuvos valstybė, tačiau tai dar tik valstybės kūrimosi pradžia, Lietuvos valstybės pagrindus galutinai nustatė ir Lietuvos nepriklausomybę proklamavo, o Lietuvą demokratine respublika paskelbė 1920 m. gegužės 15 d. laikinojoje sostinėje Kaune susirinkęs Steigiamasis Seimas, kuris galutinai demokratinės respublikos santvarką apibrėžė ir valstybės atkūrimo darbą baigė 1922 m. rugsėjo 1 d. priimdamas pirmąją nuolatinę, demokratinę Lietuvos Valstybės Konstituciją, galutinai patvirtinusią Lietuvos kaip demokratiškai tvarkomos respublikos raidos kelią. Reikia atminti, kad pirmąją Lietuvos nepriklausomybės dešimtmetį Gegužės 15-oji buvo minima taip pat iškilmingai kaip Vasario 16-oji, o kartais net įspū-

dingiau. Gegužės 15-osios svarbą dar 1920 m. gegužės 15 d. įvertino pirmojo Lietuvos Respublikos Steigiamojo Seimo posėdžio pirmininkė Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, Steigiamojo Seimo susirinkimą pavadindama „didele tautos švente“³⁰.

XX a. ketvirtame dešimtmetyje Gegužės 15-oji buvo drastiškai transformuota. Anuo metu tautininkams puikiai pavyko užmaskuoti konstitucinį perversmą ir pakeisti šios dienos reikšmę net ateities kartų sąmonėje. Ir šiandien tikroji šios šventės intencija beveik pamiršta. Ši diena dažniau asocijuojama su „Partizanų pagerbimo, kariuomenės ir visuomenės vienybės diena“³¹, nors nuo 2005 metų Lietuvos Respublikos atmintinų dienų įstatyme³² Gegužės 15-oji jau yra įrašyta ir kaip „Steigiamojo Seimo susirinkimo diena“³³. Gegužės 15-oji iššūkiu valdančiųjų režimui tapo po 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo, o priekaištu – po 1927 m. balandžio 12 d., kai Lietuvos Respublikos Prezidentas, 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras Antanas Smetona paleido Seimą nepaskelbęs naujų jo rinkimų. Dar kurį laiką Gegužės 15-oji buvo iškilmingai švenčiama, iškilmėse dalyvaujant ir Respublikos Prezidentui, tačiau jau brendo

³⁰ Gabrielės Petkevičaitės-Bitės, Seniausio Steigiamojo Seimo atstovo kalba, *Steigiamojo Seimo Darbai*. 1920 m. gegužės mėn. 15 d. | I Sesijos – Pirmasai posėdis.

³¹ Lietuvos Respublikos atmintinų dienų įstatymas (suvestinė redakcija nuo 2017-12-14), *Teisės aktų registras*, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.D570962773F8/nWwkqFziYz> [žiūrėta 2018-03-15].

³² Šių laikų įdomybė: 1997 m. liepos 3 d. buvo priimtas „Lietuvos Respublikos atmintinų dienų įstatymas“, jame buvo įrašytos 23 atmintino dienos. Šiandien šiame įstatyme jau yra įrašytos 66 atmintinos dienos. Tai vienas labiausiai koreguojamų Lietuvos Respublikos teisės aktų. Nuo 2017 m. gruodžio 14 d. galiojanti suvestinė šio įstatymo redakcija: *Teisės aktų registras*, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.D570962773F8/nWwkqFziYz> [žiūrėta 2018-02-28]. Beje, šiame įstatyme nėra įrašytos valstybės šventės, jas apibrėžia ir jos yra įrašytos Lietuvos Respublikos darbo kodekse.

³³ Lietuvos Respublikos atmintinų dienų įstatymo 1 straipsnio papildymo ir pakeitimo įstatymas (priimtas 2005-05-12), paskelbta: *Valstybės žinios*. 2005-05-28, Nr. 67-2403, *Teisės aktų registras*, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.7A4567F89934> [žiūrėta 2018-03-15].

sumanymas pakeisti šios dienos reikšmę. Akibrokštas ištiko 1928 metais, kai būtent Gegužės 15-ąją buvo priimta nauja, Prezidento institucijos galias ir autoritarizmą sustiprinusi Lietuvos Valstybės Konstitucija, kurios preambulė skelbė: „Respublikos Prezidentas, pritariamas viso Ministerių Kabineto, <...> susirinkusio iškilmingan posėdin kariuomenės šventės dieną, 1928 m. gegužės mėn. 15 d., su padėka paminėti žygių, padarytų per 10 metų Lietuvių Tautos, ypačiai jos geriausių vaikų, ginklu apgynusių nepriklausomą Lietuvos likimą ir nuolat esančių jos sargyboje, nusprendė paskelbti šitokią Lietuvos Valstybės Konstituciją.“³⁴ Atkreiptinas dėmesys – preambulėje Gegužės 15-oji jau yra pavadinta „kariuomenės šventės diena“. Tiesa, 1925 metų Švenčių ir poilsio įstatyme ši diena buvo likusi be pavadinimo. Tradiciškai Seimų laikotarpiu Gegužės 15-oji buvo švenčiama kaip Steigiamojo Seimo susirinkimo diena, kaip antroji nepriklausomybės paskelbimo diena, tačiau ryškus šios šventės atributas buvo kariuomenės paradas. Dar Steigiamojo Seimo narys Vytautas Bičiūnas svarstant Darbo dienos ilgumo įstatymą buvo sakęs: „Aš suprantu, kad valstybinės šventės bus švenčiamos: juk Steigiamojo Seimo atidengimo dieną teks švęsti. Tur būt. Aš taip spėju todėl, kad tą dieną buvo paskelbtas galutinas nepriklausomybės aktas. Paskui Lietuvos nepriklausomybės pasiskelbimo diena 16 vasario, pagaliau gegužės 1 d. Tokiu būdu bus 3 valstybinės šventės <...>“³⁵.

Nors Gegužės 15-oji ir buvo įstatyme užfiksuota kaip valstybės šventė, po truputį ją imta šalinti iš viešojo gyvenimo, kol pagaliau, 1930 metais paskelbus naują Švenčių ir poilsio dienų įstatymo redakciją, Gegužės 15-oji apskritai buvo išbraukta iš švenčių dienų sąrašo. Tiesa, šios redakcijos įstatyme nebeliko ir Rugsjūčio 1-osios – „Valstybės Konstitucijos priėmimo dienos“. Tiek Steigiamojo Seimo susirinkimo, tiek Konstitucijos dienos minėjimas autoritariniam Prezidento

³⁴ Lietuvos Valstybės Konstitucija, *Vyriausybės Žinios*. 1928, Nr. 275-1778.

³⁵ Darbo dienos ilgumo įstatymo sumanymas, SSD, 1920 m. spalio mėn. 15 d. | I Sesijos – 53 posėdis.

A. Smetonos režimui tapo gyvu priekaištu dėl pažeistos Konstitucijos ir neįvykdytų įsipareigojimų. Anot Mykolo Römerio, konstitucinis perversmas įvyko būtent 1927 m. balandžio 12 d. – Prezidentui paleidus Seimą ir nepaskelbus naujo Seimo rinkimų. Nors valdantieji ir dėjo pastangas, visuomenėje liko įprotis „atsiminti“ Gegužės 15 dieną, ypač kai Kaune jos atributu buvo tapęs kariuomenės paradas, o miesto gatvėmis nusidriekdavo organizacijų eisenos. Todėl nejučia, bet sąmoningai Gegužės 15-oji buvo pervadinta į Kariuomenės ir visuomenės susiartinimo dieną, o 1930 metais išbraukta iš Švenčių ir poilsio įstatymo. Vis dėlto šią dieną opozicija nepraleisdavo progos pabaksnoti į Konstitucijos pažeidimo faktą ir valdantiesiems priminti apie būtinybę sušaukti demokratiškai išrinktą Seimą.

Paradoksalu, tačiau netgi valstybės šventes skirtingų ideologijų organizacijos šventė atskirai. Tai, kas turėjo vienyti visuomenę, ėmė ją skaldyti. Buvęs Steigiamojo Seimo narys, kunigas Povilas Dogelis dienoraštyje paliko liudijimų apie atšauktą leidimą minėti Steigiamojo Seimo susirinkimą 1933 metais³⁶, tačiau 1940-ais pasidžiaugė, kad pavyko surengti Steigiamojo Seimo 20-ųjų metinių minėjimą. Buvo gautas reikiamas leidimas šventei, o į minėjimą susirinko buvę Steigiamojo ir vėlesnių kadencijų Seimo nariai³⁷. Beje, ištrinti Gegužės 15-osios reikšmę nebuvo taip paprasta, net praėjus 20-iai metų po Steigiamojo Seimo susirinkimo, jo nariai vis dar sulaukdavo sveikinių kaip atstovavę „Lietuvą jos Steigiamajame Seime“³⁸.

Iš tiesų nugramzdinti užmarštin Gegužės 15-ąją buvo galima tik suradus atitinkamos reikšmės datą. Ta proga buvo transformuota religinė šventė – Rugsėjo 8-oji – Švč. Mergelės Marijos gimimo diena. Mat, kaip buvo aiškinama ir ano meto spaudoje, kaip tik 1930 metais „<...> rugsėjo 8 d. sukako penki šimtai metų nuo tos dienos, kada

³⁶ Dogelis, P. *Kas pergvynta. 1930–1949 metų dienoraštis*, parengė Regina Laukaitytė, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2017, p. 85.

³⁷ *Ten pat*, p. 223.

³⁸ *Ten pat*, p. 220.

turėjo būti vainikuojamas didysis Lietuvos nepriklausomybės saugotojas <...>³⁹ Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas. Vytauto Didžiojo kulto iškėlimas buvo apdairus valdančiųjų žingsnis: naujoji šventė leido dar kartą priminti didžiosioms Europos valstybėms, kad Lietuva ne naujokė tarptautinėje arenoje, o per tai pagrįsti teritorines pretenzijas į Vilniaus kraštą. Be to, ir užmaskuoti vienos iš svarbiausių valstybės švenčių – Gegužės 15-osios – netekimą. Įsiteisinus pokyčiams, ilgai netilo diskusijos apie valstybės švenčių keitimą. Antai kunigas Povilas Dogelis dienoraštyje aprašė 1938 metais vykusį pokalbį su generolu Vladu Nagevičiumi, vienu iš pagrindinių valstybės švenčių organizatorių, kuris atvirai suabejojo tokių mainų tikslingumu: „<...> nesuprantu, ar yra prasmės švęsti IX.8 d., kad Vytautas Didysis buvo paskyręs tą dieną apsvainikuoti. Bet vainikavimas neįvyko. Buvo tinkama šventė V.15, Steig. Seimo, sukūrusio valstybę, atidarymo diena, ir reikėjo jos nekeisti.“³⁹ 1938 metų Lietuvos Konstitucijoje Rugsėjo 8-oji, nuo 1930 metų vadinta Tautos švente, tapo diena „Senosios Lietuvos Didingai Praeičiai minėti“⁴⁰.

3. Svarbiausi valstybės švenčių atributai

Apie Lietuvos valstybės nepriklausomybės paskelbimo šventės organizavimą imta galvoti netrukus po 1918 m. vasario 16-osios, kai buvo paskelbta Lietuvos valstybės nepriklausomybė. Šį sumanymą paskatino tai, kad 1918 m. kovo 23 d. Vokietija pirmoji pripažino atkurtą Lietuvos valstybę (tiesa, pagal 1917 m. gruodžio 11 d. Lietuvos Tarybos aktą, susaisčiusį Lietuvą su Vokietija). 1918 m. balandžio mėnesį Lietuvos Tarybos posėdžiuose buvo aptartas Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo iškilnių klausimas. Pasirodo, Tarybos nariai sulaukdavo paklausimų, kunigas Justinas Staugaitis priminė, kad „iš

³⁹ *Ten pat*, p. 166.

⁴⁰ Lietuvos Valstybės Konstitucija, *Vyriausybės Žinios*. 1938, Nr. 608-4271.

daugelio vietų ateina iškilnių reikalavimai⁴¹, o kunigas Kazimieras Steponas Šaulys priminė, kad „Taryba dar nėra padariusi oficialio pranešimo Lietuvos gyventojams apie nepriklausomos Lietuvos paskelbimą ir pripažinimą. Taryba turėtų pasistengti paskelbti manifestą.“⁴² Šiam reikšmingam įvykiui paminėti buvo nuspręsta 1918 m. gegužės mėnesį surengti iškilmes, šis darbas pavestas Lietuvos Tarybos sudarytai Nepriklausomybės iškilnių komisijai. Komisija buvo įpareigota parengti „smulkų apeigų projektą“⁴³. Deja, 1918 m. liepos 9 d. teko konstatuoti, kad „Lietuvos nepriklausomybės šventė dėl įvairių priežasčių yra **atidėta paskesniai laikui. Kada tos iškilnės tikrai bus, Lietuvos Tarybos komisija paskelbs paskiau.** Galime tik pastebėti, kad tos iškilnės bus ne anksčiau, kaip rudenį, pasibaigus sodžiaus darbymečiui [paryškinta tekste – *autoriaus pastaba*].“⁴⁴ (Apie neįvykusią Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo šventę plačiai yra rašęs istorikas Antanas Tyla.⁴⁵) Tačiau Lietuvos valstybės nepriklausomybės iškilnių teko palaukti iki 1919 m. vasario 16 d., kai pirmą kartą viešai buvo paminėta Lietuvos valstybės nepriklausomybės sukaktis, ir, deja, ne istorinėje sostinėje Vilniuje, o laikinojoje sostinėje Kaune. Šiai sukakčiai imta ruoštis dar 1918 metų pabaigoje Lietuvos valdžios įstaigoms esant Vilniuje. Pirmosios Vasario 16-osios metinės 1919

⁴¹ Dokumentas Nr. 40, Lietuvos Tarybos 1918 m. balandžio 25–27 d. posėdžių protokolai, VIII sesija, pirmas posėdis, [19]18.V.25, *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės atkūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*, sudarė Eidintas A., Lopata R., Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017, p. 400.

⁴² Dokumentas Nr. 40, Lietuvos Tarybos 1918 m. balandžio 25–27 d. posėdžių protokolai, VIII sesija, antras posėdis, [19]18.V.25, *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės atkūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*, sudarė Eidintas A., Lopata R., Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017, p. 404.

⁴³ *Ten pat*, p. 405.

⁴⁴ Dėl nepriklausomybės šventės, Žinios iš Lietuvos. *Lietuvos aidas*. 1918-07-11, p. 3.

⁴⁵ Tyla, A. *Lietuva prie Vasario 16-osios slenksčio*, Vilnius: Katalikų akademija, 2004, p. 44–48.

metais turėjo įtvirtinti Lietuvos valstybę šalies gyventojų sąmonėje. Tačiau pirmosios Lietuvos valstybės nepriklausomybės metinės neapsiėjo be galios rungtynių tarp Lietuvos Valstybės Tarybos ir Ministrų kabineto, varžantis dėl to, kas yra tikrasis Lietuvos valstybės vadovas.

1919 metais Vasario 16-oji imta švęsti ne tik laikinojoje sostinėje Kaune, bet ir kituose Lietuvos miestuose ir miesteliuose. Visuomeninių organizacijų eisenos tapo vienu ryškiausių šios šventės atributu. Tuose miestuose, kur stovėjo Lietuvos kariuomenės daliniai, šią dieną vykdavo kariuomenės parada.

Lietuvos valstybei sulaukus tarptautinio pripažinimo, po 1920 metų, Vasario 16-osios ir Gegužės 15-osios renginiuose Kaune gausiai dalyvaudavo užsienio diplomatai. Lietuvai akredituoti, bet kaimyninių valstybių sostinėse rezidavę diplomatai specialiai atvykdavo į nepriklausomybės minėjimo ir Steigiamojo Seimo susirinkimo minėjimo iškilmes. Ta proga buvo rengiami oficialūs priėmimai – Respublikos Prezidento, Ministro Pirmininko ir užsienio reikalų ministro vardu. Kiek vėliau Vasario 16-oji buvo iškilmingai švenčiama ir užsienyje – lietuvių išeivių bendruomenėse, Lietuvos diplomatinėse atstovybėse. Užsienyje buvo rengiamos Lietuvos meno ir kultūros parodos, koncertai (ta proga užsienyje koncertuodavo žymiausi Lietuvos operos solistai). Pabrėžtina, kad 1940 metais Vasario 16-oji pirmą kartą oficialiai buvo švęsta Vilniuje. Po 1939 metų Lietuvos ir Sovietų Sąjungos savitarpio pagalbos sutarties Vilnius tapo Lietuvos teritorijos dalimi. Regis, tai buvo puiki proga įtvirtinti Vilnių kaip Lietuvos sostinę, tačiau to daryti neskubėta, todėl 1940 metais Vasario 16-osios iškilmėse Vilniuje Ministras Pirmininkas buvo aukščiausias šalies pareigūnas. Nors Vilniuje vykusio minėjimo programa buvo gana plati (pamaldos įvairių religinių konfesijų maldos namuose, iškilmingas renginys dartinėje filharmonijoje, atminimo lentos atidengimas prie Signatarų namų ir kariuomenės rikiuotė), tačiau visuomenė domėjosi ir tą dieną laikinojoje sostinėje Kaune vykusiais renginiais, kuriuose dalyvavo

kiti aukščiausi valstybės pareigūnai – Respublikos Prezidentas ir Seimo Pirmininkas.

Valstybės šventės atskleidžia svarbiausius politinius, simbolinius centrus sostinėje, kituose miestuose ir miesteliuose. Tai pilietinės bendruomenės sutelkimo ir vietos bendruomenės susitelkimo pavyzdžiai. Pirmaisiais nepriklausomybės metais minėjimų tradicijos dar tik formavosi. 1919 m. vasario 16 d., minint pirmąsias Lietuvos valstybės nepriklausomybės metines, ano meto laikinojoje sostinėje Kaune pagrindinė gatvė buvo pavadinta Laisvės alėja, o kita – Vasario 16-osios vardu. Šiais pavadinimais jos vadinamos ir šiuo metu.

Valstybės šventės nebuvo paliekamos vien visuomenės iniciatyvai. Kaskart buvo sudaromas šventės organizavimo komitetas, į kurį įeidavo svarbiausių valstybės institucijų, visuomeninių organizacijų atstovai. Pagrindinė jų užduotis buvo pakviesti, paskatinti, paraginti dalyvauti šventėse ir koordinuoti šventės eigą. XX a. ketvirtame dešimtmetyje šventes organizuoti buvo pavesta Lietuvos šaulių sąjungai, o šį darbą prižiūrėjo Visuomeninio darbo valdyba. Taigi šventėms buvo kruopščiai ruošiamasi, todėl, matyt, ir išlikę amžininkų liudijimų apie daugiatūkstantines minias („Kaunas paskendo plėvesuojančių vėliavų jūroje“⁴⁶) ar ilgą šventimą („iki vėlyvo vidurnakčio žmonių minios netirpo gatvėse“⁴⁷).

Pagrindiniai švenčių atributai buvo: pamaldos, kariuomenės paradai, iškilmingos eisenos, paskaitos, vaidinimai ir kitokie pasilinksminimai, fejerverkai ir iluminacijos, valstybės priėmimas.

Kauno arkikatedroje bazilikoje vykdavo pamaldos, jose dalyvavo valdžios atstovai, politiniai lyderiai, užsienio šalių diplomatai, gausi visuomenės dalis. Valstybės švenčių intencija pamaldos vykdavo visose Lietuvos katalikų bažnyčiose, taip pat ir kitų konfesijų maldų namuose. Kariuomenės paradas – dar vienas neatskiriamas švenčių atributas. Lietuvos kariuomenė, į ją stoję savanoriai buvo reikšminga

⁴⁶ 20 metų nepriklausomybės minėjimas Kaune, *Diena*. 1938-02-20.

⁴⁷ *Ten pat*.

jėga, apgynusi Lietuvos valstybę, todėl, pagerbiant žuvusius nepriklausomybės kovose, pagarba reikšta kariuomenei. Greta kariuomenės žygiuodavo visuomeninės organizacijos, simbolizavusios piliečių bendruomenę.

Laikinojoje sostinėje Kaune, o ir visoje Lietuvoje buvo organizuojamos iškilmingos eisenos, įgijusios „tautos šventės apvaikščiojimo“ terminą. Eisenoje dalyvaudavo valstybės pareigūnai, visuomeninių organizacijų, tautinių, religinių bendruomenių, švietimo įstaigų – nuo pradinių mokyklų iki universitetų – atstovai. Eisenos esmė – aplankyti svarbiausias institucijas, reikšmingas simbolines vietas, o kartu padėkoti už nepriklausomybę. Pavyzdžiui, vykstant nepriklausomybės kovoms (1919–1920 m.), buvo svarbu aplankyti Karo liginę – taip buvo dėkojama sužeistiems kovų dalyviams. Be to, buvo lankomi žuvusiųjų kapai. Galbūt šiandien atrodytų ir keistai, tačiau anuomet eisenų dalyviai, dėkodami už Lietuvos nepriklausomybę, aplankydavo svarbiausių valstybės institucijų atstovus. Buvo lankomas Valstybės (nuo 1920 metų – Respublikos) Prezidentas, Ministrų kabinetas ir Seimas. Demokratinų Seimų laikotarpiu Seimo rūmuose per Vasario 16-osios ir Gegužės 15-osios šventes vykdavo iškilmingi Seimo posėdžiai. Tiesa, jie gerokai skyrėsi nuo šiandien įprastų iškilmingų Seimo minėjimų. Anuomet tai buvo trumpas renginys, kuriame kalbėdavo tik Seimo Pirmininkas, – tai būdavo lyg ir metinis Seimo Pirmininko pranešimas. Savo kalboje Seimo Pirmininkas apžvelgdavo svarbiausius praėjusių metų iššūkius, įvykius ir nubrėždavo Lietuvos valstybės raidos trajektorijas.

Pirmaisiais nepriklausomybės metais buvo svarbu išaiškinti, kas vis dėlto yra švenčiama, kas tai yra valstybė, ką reikšia nepriklausomybė, kodėl būtina ją saugoti, todėl paskaitos ir kiti šviečiamojo pobūdžio renginiai buvo svarbi sudedamoji švenčių dalis. Vaidinimai, koncertai ir kiti pasilinksminimai taip pat visuomet pajvairindavo šias šventes. Beje, bilietus į laikinojoje sostinėje Kaune vykdavusius oficialius koncertus gaudavo tik tos organizacijos ir įstaigos, kurios

šventinėje eisenoje dalyvaudavo nešinos plakatais ir savo vėliavomis. Švęsta triukšmingai ir šviesiai. Netgi pirmosios Vasario 16-osios metinės buvo palydėtos fejerverkais. Dar viena neatsiejama valstybės švenčių dalis – iluminacijos. Būdavo apšviečiami svarbiausių valstybės institucijų pastatai, kai kurie jų būdavo puošiami milžiniškomis vėliavomis, valstybės veikėjų portretais (Respublikos Prezidento, 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataro Antano Smetonos ir Tautos Tėvu vadinto, taip pat 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataro Jono Basanavičiaus, didžiųjų Lietuvos kunigaikščių Kęstučio, Gedimino, Vytauto portretai). Na o finalinis valstybės šventės įvykis, ypač išpopuliarėjęs XX a. ketvirtame dešimtmetyje, buvo valstybės priėmimas. Karininkų ramovėje Respublikos Prezidento vardu organizuojamas valstybės priėmimas vykdavo po oficialaus renginio Valstybės teatre. Priėmime dalyvaudavo diplomatai, politinis elitas, kultūros, švietimo, verslo atstovai ir pan.

Nepaisant kasmetinių minėjimų, 1935-ais, praėjus 17 metų po 1918 m. vasario 16-osios, vis pasigirsdavo balsų, kad „mes tas didžias šventes švęsti dar neįpratome, neturime, taip sakant pakankamai tvirtų tradicijų. Mūsų pamėgtas kuklumas diktuoja ir kitokią šventės apeigų stilių. Pradžioje buvo iškilmingiausia apvaikščiojama vasario 16 diena. Bet pirmieji švenčių mušėjai jau pajuto, kad ta diena netinka šventei, nes vasario mėnesį dažniausia esti pas mus dar labai šalta, ar šiaip blogas oras. <...> Mes švenčiam džiaugsmingiausią šventę, minim tautos išsivadavimo iš svetimųjų jungo dieną. Tad daugiau linksmumo, daugiau džiaugsmingumo. Gražus dalykas, kai visuomenė organizuotai pasirodo eisenoj, ar demonstracijoj. Bet oficialėm iškilmėm toji diena neturėtų pasibaigti. Reikia įvesti tradiciją — ruošti didžiulius pasilinksminimus, kad kiekvienas žmogus, tas eilinis pilietis, kurs tik gaudavo progos pažiopsoti ir klausytis, kad jis taip pat čia smagiai ir jaukiai pasijustų.“⁴⁸

⁴⁸ Rugsėjo 8 diena, *Diena*.1935-08-08.

Išvados

1. 1918–1940 metais Lietuvos valstybės švenčių reglamentavimo istorija atskleidžia Lietuvos politinės minties raidą, kaip pakitus politinėms aplinkybėms buvo bandoma pakeisti valstybės švenčių reikšmę ir jas pritaikyti politinio režimo reikmėms. Šių įstatymų raida ir apskritai to meto švenčių istorija byloja, kaip buvo nutolta nuo demokratinės respublikos vertybių, tačiau, nepaisant visų peripetijų, niekada nebuvo paneigta Lietuvos nepriklausomybė.

2. Gegužės 15-osios šventė buvo labiausiai transformuota – XX a. trečiame dešimtmetyje švęsta kaip Steigiamojo Seimo susirinkimo diena, XX a. ketvirtame dešimtmetyje tapo kariuomenės ir visuomenės susiartinimo diena. Gegužės 15-osios nebuvo galima nešvęsti, tad autoritariniam Respublikos Prezidento A. Smetonos režimui buvo būtina pakeisti šios šventės esmę. Tam puikiai tiko šios šventės atributas – kariuomenės paradas. Todėl nejučia, bet sąmoningai Gegužės 15-oji buvo pervadinta į kariuomenės ir visuomenės susiartinimo dieną, o 1930 metais apskritai buvo išbraukta iš Švenčių ir poilsio įstatymo.

“THE DAYS OF SPIRIT RISE”. THE TRANSFORMATIONS OF LITHUANIAN STATE CELEBRATIONS IN 1918–1940

VILMA AKMENYTĖ-RUZGIENĖ

Summary

Keywords: State Celebration; February 16; May 15; September 8; President of the Republic; Constituent Assembly.

The article is reviewing the history of state holidays of Republic of Lithuania in 1918-1940. The analysis of Legal acts of

the Republic of Lithuania in 1918-1940, reveals the transformation of meaning of some of the state holidays in the 1930s.

The history of the Lithuanian state holiday regulation reveals the development of the Lithuanian political thought. It shows that when political circumstances change, attempts were made to change the meaning of state holidays and to adapt them to the needs of the political regime. The brightest transformation was experienced on May 15th. In 1920s the May 15th was celebrated as the Day of Constituent Assembly and symbolized values of democracy and

parliamentarism. After the coup d'état in December 17th of 1926, the state holiday Mai 15th became a reproach to the authoritarian regime of the President Antanas Smetona. This state holiday symbolized the conflict between the President and the parliament of the Republic, also denial of democracy and violation of the constitution. Therefore the 15th of May became the Day of military and social gathering instead the Day of Constituent Assembly.

Įteikta 2018 m. kovo 19 d.